

SPLETNI ZVEZEK AKCIJSKEGA RAZISKOVANJA

V tem spletnem zvezku sta urednika pripravila strnjen povzetek bistvenih lastnosti in poslanstva akcijskega raziskovanja (v nadaljevanju AR), kar je vse prej kot lahko delo, saj je to področje pedagoškega raziskovanja izjemno razvejano in raznoliko.

Prav zato je seveda zvezek zasnovan vse prej kot zaključena celota.

Podpovezave (»linki«) v zvezku razkrivajo avtorska gradiva multiplikatorjev AR, ki so nastala tekom strokovnega usposabljanja ali kot pripomoček za operativno delo na terenu. K njegovi nadaljnji dopolnitvi in dodelavi s podobnimi avtorski deli ste vabljeni vsi, ki se s področjem AR ukvarjate na ta ali oni način: teoretiki, praktiki, iskalci izboljšav... skratka - znanstveni raziskovalci, ki vas pedagoški eros spodbuja k boljšemu, učinkovitejšemu delu in spontanemu vseživljenjskemu učenju. Namen našega spletnega zvezka je ne nazadnje tudi javna izmenjava izkušenj, zabeležk, refleksij in drugih pripomočkov izvajalcev akcijskih raziskav.

Posredujete jih lahko na spletni naslov:

marija.kramer@zrss.si

VSI PRISPEVKI, KI SO AVTORSKO OBJAVLJENI V TEM SPLETNEM ZVEZKU SO NA RAZPOLAGO ZA MEDSEBOJNO PRAKTIČNO UPORABO TER IZMENJAVO; VENDAR JE PRAV, DA SE PRI VZAJEMNEM CITIRANJU AVTORSKIH DEL CITATE TUDI USTREZNO AVTORSKO OZNAČUJE.

Pričujoče gradivo sta zbrala, pripravila in uredila:

mag. Marija Kramer
ZRSS, OE Ljubljana
mag. Milan Koželj,
OŠ Cerčno, multiplikator AR

UVOD

Akcijska raziskava se vse bolj uveljavlja kot metoda posodabljanja pedagoške prakse.

Dr. Natalija Komljanc je leta 2005 začela sistematično povezovati AR z inovacijskimi projekti (v nadaljevanju IP) v okviru Zavoda za šolstvo in poskrbela tudi za načrtno izobraževanje vodij inovacijskih projektov, konzulentov ter operativnih praktikov - multiplikatorjev AR.

AR sledi sodobnim usmeritvam preseganja razcepa med teorijo in prakso, med znanstveniki in predmetom raziskovanja, med ustvarjanjem znanja in uporabo le-tega. Vsaka znanstvena ugotovitev je v končni fazi vredna samo toliko, kolikor se uresniči v praksi.

Nosilec vsakodnevnega vzgojno-izobraževalnega procesa je učitelj. Le učitelj zagotovi kvalitetno prakso in le učitelj lahko poskrbi, da se prenova šolskega sistema udejani v razredu.

Po sodobnem interdisciplinarnem sistemskem pristopu kompleksnih sistemov, kakršen je človek, šola, razred, učenec, ne moremo upravljati od zunaj, [saj](#) sledijo svoji lastni notranji logiki samoorganizacije.

Avstralski raziskovalec M. Fullan je v obsežnih raziskavah pedagoških reform ugotovil, da premiki nastanejo le tedaj, ko učitelji zagledajo v svojem delu nov smisel, nove možnosti vplivanja.

Konstruktivni razvoj nastane v sodelovanju. V sistematičnem, strokovnem, enakopravnem sodelovanju se iz težavnih situacij lahko naučimo nekaj novega. Tedaj se sproži nova motivacija, nova energija, ki se spontano širi. To so pomembni kriteriji kvalitete AR, ker vodijo k večji avtonomnosti, emancipaciji sodelujočih učiteljev od nekoga, ki izvršuje zadane naloge k razmišljajočemu, vplivnemu praktiku. Izredno veliko zanimanja med pedagoškimi delavci za IP kažejo, da se val emancipatorne zavesti močno povečuje.

V svojem poročilu dr. Natalija Komljanc navaja bistvene ugotovitve spremljanja, pomembne za nadaljnje razvijanje inovacijskih projektov. Ugotavlja, da so inovacijski projekti koristna oblika posodabljanja vzgoje in izobraževanja predvsem zaradi višje motivacije strokovnih delavcev. Konzulenti v kritičnih obdobjih izvajanja projekta pripomorejo k novim rešitvam in dvigu kvalitete. Nadalje ugotavlja, da v praksi AR ni povsem preprosto izvajati. Metodologija IP, razvidna iz poročil, se pogosto bolj približuje metodologiji projektne delo, ki jo veliko bolj obvladamo.

AR ni samo nova metoda, temveč od uporabnikov zahteva nov način razmišljanja v povezavi s prakso, kar je osnova bolj preišljenega, avtonomnega ravnanja. Stare načine razmišljanja pa ni lahko preseči.

Pričujoče medmrežno gradivo je namenjeno razjasnitvi nekaterih področij akcijskega raziskovanja, ki so se na osnovi spremljanja IP ter poročil pokazala za manj domišljena in razumljena.

Tako so nastala poglavja:

- **UVOD**
- **KLJUČNI Poudarki AR iz različnih definicij**
- **KATERE POGOJE zahteva AR od učitelja?**
- **POMEN REFLEKSIJE**
- **PREGLED SITUACIJE, STANJA**
- **IZBOR AKCIJSKO-RAZISKOVALNE Teme, VPRAŠANJA**
- **AKCIJSKO-RAZISKOVALNI CILJ**
- **POMEN SKUPINE SODELAVCEV**
- **STRUKTURA AKCIJSKO-RAZISKOVALNEGA SREČANJA**
- **NAČRTOVANJE PRVEGA AR KROGA**
- **SPREMLJANJE, ZBIRANJE PODATKOV**
- **OBDELAVA PODATKOV**

- **EVALVACIJA, REFLEKSIJA PO PRVEM AR KROGU**
- **ZAKLJUČNA EVALVACIJA**
- **LITERATURA**
- **BIBLIOGRAFIJA STROKOVNIH PRISPEVKOV AR**

V vsakem poglavju so tudi napotki za praktično delo in predlogi delavnic.

Dodani so tudi prispevki (gradivo in delo) multiplikatorjev, ki jih lahko odprete z dodatnim klikom.

[Janez Rankelj, Akcijsko-raziskovalni ples](#)

Ob dveh tradicionalno različnih pristopih k znanstvenemu spoznavanju v zgodovini humanističnih ved (pozitivističnem in interpretativnem) ter razvoju novih metod, ki lastno razumevanja sveta na osnovi osebnega doživljanja priznavajo kot legitimni vir znanstvih spoznanj, se je bistveno razširil tudi manevrski prostor pedagoškega raziskovanja nasploh.

Ob skokovitem napredku različnih možnosti medsebojne komunikacije in multimedijskega prikazovanja raznovrstnih vsebin, ki terjajo in spodbujajo tudi rabo ustvarjalne domišljije, je nujno upoštevati in dejavno kombinirati vse pristope k znanstvenemu spoznavanju sveta, tako POZITIVISTIČNO (iskanje korespondenčne resnice) kot INTERPRETATIVNO (iskanje konsenzualne resnice) naravnane. Pri slednjih je posebej pomembna predpostavka, da so osebna duševna stanja in stališča raziskovalcev končno pridobila legitimnost enakovredne udeležbe pri znanstvenem raziskovanju. Tako ni več delitve na raziskovalni subjekt in objekt, predmet znanstvenega spoznavanja postane družbena stvarnost (konstrukcija) sama po sebi. Akcijski raziskovalec torej proučuje različne konstrukcije sveta kot njihov aktivni soudeleženec ter se vanje pogloblja s ciljem ugotavljanja konsenza k sožitju, h kateremu nato usmeri svoja dejavna prizadevanja v sodelovanju z ostalimi vključenimi subjekti. Akcijski raziskovalec torej ne išče zgolj spoznanje, ampak si prizadeva stvarnost tudi dejavno rekonstruirati.

[Milan Koželj, Dve resnici](#)

KLJUČNI Poudarki AR iz različnih definicij

- Poudarek je na individualnem učenju posameznega praktika (ali skupine somišljenikov, ki enako ali podobno dojemajo isti problem) – ki raziskuje svojo prakso, ker želi vplivati na dogajanje v razredu in prevzeti odgovornost za svoje aktivnosti. Na osnovi sistematične analize ter spremljanja, določi svoje raziskovalno vprašanje in svoj cilj. Nadalje
- načrtuje in izvaja aktivnosti v zaželeni smeri (ter ob tem prisluhne kritičnim prijateljem),
- spremlja učinke akcije, tako da dobi čim več povratnih informacij od vseh udeležencev v procesu (pri tem uporablja različne metode in tehnike, predvsem kvalitativne),
- pridobljene podatke pa uporabi za evalvacijo.
- Tako pridobljene nove povratne informacije in ugotovitve že same po sebi vplivajo na bolj premišljene odzive ter odločitve učitelja ali skupine pedagoških delavcev. Na osnovi analize, evalvacije in refleksije se pojavijo nova vprašanja, cilji, novo raziskovanje. [Milan Koželj, Kaj je AR](#)
- V vseh fazah AR sta izredno pomembna komunikacija in dialog kot oblika evalvacije. Vse to omogoča drugačno ali razširjeno perspektivo, strokovno distanco in nove povratne informacije ter predstavlja osnovo refleksiji.

Kurt Lewin je prvi uporabil izraz akcijsko raziskovanje. Kot židovski priseljenc v Ameriki med in po 2. svetovni vojni do svojih ugotovitev ni prišel v laboratoriju ali za pisalno mizo, temveč pri reševanju najbolj bistvenih in hkrati povsem konkretnih problemov ljudi v okoljih, kjer je živel. Tako je prišel do izreka: »Nič ni bolj praktičnega, kot dobra teorija.«

Poudaril je, da akcije ni mogoče izboljšati brez usposabljanja oseb in raziskovanja njenih učinkov. Usposabljanje pa je najbolje v skupini ob sodelovanju in skupnem raziskovanju. Pri tem je potrebno »odmrzniti« utečene vzorce delovanja, ki jih ponavljamo brez razmišljanja, čeprav je njihova funkcionalnost vprašljiva.

Ugotovil je, da raziskovalni proces lahko povzroči dejanske spremembe v življenju ljudi, kadar pride do skupinske odločitve.

KATERE POGOJE ZAHTEVA AR OD UČITELJA?

John Elliot, eden izmed pionirjev AR, je v svojem predavanju na Filozofski fakulteti v Ljubljani leta 1996 poudaril dva osnovna pogoja, ki sta se poslušalcem še posebej vtisnila v spomin. Navedel je namreč je, da AR ni primerna za učitelje, ki težijo k »brezhibnosti«, temveč za **učitelje, ki so pripravljeni na zdravorazumsko soočanje z negotovostjo vsakodnevne realnosti - polne protislovij in kompromisov**. Kot drugi pogoj pa je navedel, da **morajo učitelji pridobiti sposobnost empatije – vživljanja v učence**.

Na tem mestu pa bi še posebej želeli naglasiti temeljni pogoj, ki je povezan s samo metodo AR - prepletanjem akcije in refleksije. AR naj se loti predvsem tisti učitelj, ki

je pripravljen preseči »samoumevnost« vsakodnevne rutine.

Učitelj je v razredu okupiran z dajanjem informacij, usmerjanjem in krmarjenjem kompleksnega dogajanja, njegove reakcije ne morejo biti rezultat poglobljenega

razmišljanja. Rutina pa ni manjvredna, saj služi ekonomičnosti ravnanja in omogoča učencem, da si ustvarijo predstave, kaj od učitelja lahko pričakujejo. Učiteljeve akcije in reakcije tekom poklicne kariere namreč postanejo predvidljive, ustalijo se znotraj bolj ali manj obsežnega repertoarja.

Po Rudduckovi bi morali praktike spodbuditi k ustvarjalnemu razmišljanju ter jim omogočiti, da se temeljiteje poglobijo v svoje delovanje. Predvsem takrat, kadar vse varljivo »poteka po pričakovanjih«. Dejanja namreč, ki jih opravljamo avtomatično, ostajajo nespremenjena ter se zasidrajo izven možnosti izbire. Izjema so nepričakovani, stresni dogodki, ki porušijo načrtovan razplet ter učiteljevo notranje ravnotežje. Vendar tovrstne dogodke, ki zmotijo tok dogajanja, doživljamo ogrožajoče, nanje reagiramo stresno in jih po možnosti čim prej pozabimo. Zaradi tega se dogaja, da pedagoški delavci leta in leta ponavljajo iste izkušnje – tudi neugodne. Potreben je napor ponovne problematizacije samoumevnega – tega pa nam omogoča refleksija. Z njo se izognemo praktičnemu delu brez praktičnega vpliva. Pojem refleksija se prekriva s pojmom evalvacija, analiza; le da je pri refleksiji poudarjena osebna komponenta. V toku vzgojno-izobraževalnega procesa si izborimo čas in prostor, da na ta tok pogledamo iz perspektive opazovalca. Edino človek je lahko opazovalec samega sebe in situacije, v kateri se nahaja. Težko je analizirati situacijo, katere del smo, ker dejansko nismo samo del te situacije, temveč smo odgovorni tudi za njen proces, razvoj in možnosti zaključka, saj jo s svojim vedenjem konstantno obnavljamo.

Šolska situacija je bila vedno pomemben element družbene situacije. Že od svojih začetkov je šola ustanova posebnega družbenega pomena – prostor socializacije. V svetu in pri nas se zanimanje za šolo povečuje. Vse pogostejše so javne polemike, kritike in predlogi (vsebinski, organizacijski, sistemski ...) za izboljšanje šole. Šola ima svoj delež pri ekoloških in gospodarskih problemih sodobne družbe, naraščanju duševnih stisk, zasvojenosti in kriminala.

Stritih primerja položaj in funkcijo učitelja v današnjem šolskem sistemu s funkcijo železničarjev. Eni in drugi so del velike mreže, v kateri vsaka napaka ali malomarnost lahko povzroči manjšo ali večjo katastrofo. Šola je del povezane mreže, po kateri se gibljejo učenci v upanju, da bodo prišli do vstopne točke v primerno delovno kariero. Vse napake šolskih postopkov se odrazijo bodisi kot zapravljanje človeških potencialov bodisi kot kopičenje socialnih problemov. Ta sistem pa pridobi še dodaten pomen in odgovornost ob nujnem razraščanju vseživljenjskega učenja.

Učitelji so tako v situaciji nagrmdenih pritiskov, zunanjih, pa tudi notranjih. Na učiteljeve notranje pritiske je že pred leti opozoril Janez Bečaj. Z raziskavami je ugotovil, da naši učitelji čutijo preveliko odgovornost – ne samo za dobro opravljeno delo, temveč tudi za stvari, ki niso v njihovem dosegu. Bečaj ugotavlja, da dogajanje na naših šolah temelji na **miselnem modelu storilnosti**, ki ga sprejemajo učenci, učitelji, starši in vsi ostali. Ta logika sistema oblikuje medsebojne odnose, predstavlja nenapisana pravila in oblikuje komunikacijo. Je podlaga za pritisk, ki ga čutijo vsi udeleženi, nad katerimi ves čas visi zahteva: »Moraš biti uspešen!«. (VIZ, 3/94)

Storilnostna logika poudarja dosežke na račun avtentičnih, naravnih in osebnih potreb vsakega posameznika. Taka storilnost prazni, izčrpa zalogo energije in poraja odpor. Pri enih se odraža s pasivnim vedenjem, brezvoljnostjo; pri drugih z

agresivnostjo, destruktivnostjo in v hujših primerih tudi s samoagresijo. Pojavi torej, ki se vsakodnevno pospešeno kopičijo okrog nas in jim velikokrat ne znamo določiti pravega izvora.

Kljub povečanim naporom šolnikov se motivacija otrok za šolsko delo ne povečuje, njihovo vedenje pa naraščajoč postaja neracionalno.

Seveda je storilnost potrebna, vendar predvsem ta, ki izhaja iz lastne odločitve, ustvarjalnosti, ob kateri se zaloga energije obnavlja.

Pod pritiskom običajno ljudje reagiramo podobno. Okrepimo aktivnosti, ki že prej niso privedle do rezultata – delamo več istega. Na šolah je to lahko še več aktivnosti, proslav, tekmovanj, projektov ... In istočasno še več zatiskanja oči pred npr. disciplinskimi problemi, nemotiviranostjo učencev ... Pritisk ustvarja nezadovoljstvo. Če se nezadovoljstvo poveže z občutkom nemoči, je to začaran krog, ki vodi v obrambne pozicije, pa tudi v bolezen.

Pritisk pa lahko pomeni tudi veliko energije za rešitev neugodne situacije. Guenter Schiepek, vodja nemškega vodilnega inštituta za kompleksne sisteme v humanističnih znanostih pravi, da imajo kompleksni sistemi, kot so narava, šola, človek..., sposobnost samoorganizacije. Ne moremo jih enosmerno upravljati, lahko pa spodbujamo konstruktivno samoorganizacijo – spontano ustvarjanje reda na višjem nivoju.

Kadar smo s situacijo zadovoljni, se ne bomo spremenili. Ko pa določen vzorec vedenja, odzivanja na zahteve situacije ni več funkcionalen, nastopi faza kritične nestabilnosti, ki je boleča, vendar nosi v sebi kal novega; je faza, ki napoveduje spremembo.

Rešitev lahko najdejo le učitelji sami, ko se odločijo, da ne želijo biti žrtve in se pogumno soočijo z realnimi problemi.

Zadnji pogoj je zato prava odločitev – da resnično želimo nekaj storiti zase, zbrati in ne izgubljati svojo moč in energijo, povečati svojo kompetenco in možnost vplivanja.

O tem, kako načrtovati in izvajati različne dejavnosti, obstaja že veliko gradiva. Naše šole prekipevajo od različnih aktivnosti. Zaradi tega v nadaljevanju bolj poglobljeno predstavljam postopek, ki je nujno dopolnilo aktivnosti, za katero želimo, da je smiselna in učinkovita, to je refleksijo.

POMEN REFLEKSije

S pomočjo refleksije se lahko iz svojih izkušenj učimo in postopno neugodnih ne ponavljamo več. Omogoča nam, da postopno pridobimo razumevanje okoliščin in s tem tudi možnosti vplivanja.

Pri metodi AR je refleksija ključnega pomena predvsem z namenom, da bi nadgradili akcijo, ukrep, dejavnosti, ki so učinkovite, neučinkovite pa bi opustili. Pomembne so vse povratne informacije, ki jih lahko dobimo in predvsem izmenjamo. Vsi udeleženi

naj bi v fazi analize čim bolj odkrito, osebno soočili svoje izkušnje, poglede, občutke. Vsi udeleženci naj bi dobili preko odkrite izmenjave kritičnih sodelavcev zrcalo o svojem načinu dela.

Uspešna praksa izhaja iz celovite interpretacije dogodkov, ki bi jih radi izboljšali. Uspešen praktik mora razviti predvsem sposobnost situacijskega razumevanja, ki je osnova pametne presoje in odločitve v zapletenih, nepreglednih situacijah, od katerih se vsaka odvija v drugačnih okoliščinah. V konkretnih primerih je uporabno desno-hemisferično znanje, ki izhaja iz repertoarja v spominu uskladiščenih lastnih primerov in ne znanje, ki smo ga pridobili od drugih. (Marentič-Požarnik, 1992)

Refleksijo bi lahko imenovali tudi celovita interpretacija konkretnih dogodkov. Za tako interpretacijo tekom vsakodnevnih aktivnosti pogosto zmanjka časa in energije. Celovita interpretacija predpostavlja pogled iz različnih perspektiv. To pomeni, da smo pripravljeni svoje delo izpostaviti pogledom in oceni kritičnih, vendar dobronamernih sodelavcev. Za to je potrebno veliko zaupanja, sodelovalnega vzdušja in želje po napredku.

OKOLIŠČINE, KI OMOGOČAJO REFLEKSIJO

- Podlaga za refleksijo je vedno realna praktična izkušnja. Kompleksno dogajanje v razredu zahteva od učitelja ukrepanje in odzivanje na več ravneh istočasno – za razmišljanje ni časa. Refleksija je nadgraditev praktične izkušnje z dodatnim osebnim pogledom, razmišljanjem, analizo.
[Milan Koželj, Refleksija kot sestavni del portfolia](#)
- Celovitost praktične izkušnje, različne povezave in vidike je namreč zelo težko videti »od znotraj«. Za refleksijo potrebujemo kritičnega prijatelja ali prijateljico, s katerim svoje ugotovitve podelimo, predebatiramo, poiščemo boljše rešitve.
[Kritični prijatelj po Bauerju](#)
- Ustvariti moramo varno, sproščeno, enakopravno skupinsko vzdušje.
- Upoštevati moramo tudi čustva.
- Zagotovljena morata biti prostor in čas za redno srečevanje ter redno izmenjavo refleksij.

KAJ Z REFLEKSIJO LAHKO PRIDOBIMO

- Raziskovanje v kontekstu prakse je po Elliotu bistvena značilnost profesionalne kompetence.
- Ko svoje izkušnje praktik izrazi, tudi njemu samemu postanejo bolj jasne, obvladljive.
- Izkušnje, znanje lahko nadgradimo.
- Znanje lahko uporabimo za reševanje posebno težkih praktičnih problemov.
- Učitelji uvidijo, da imajo velik vpliv in da marsikaj lahko spremenijo.
- S profesionalno kompetenco raste tudi učiteljeva samozavest in dobro počutje.

Po Požarnikovi učitelji z AR in refleksijo izboljšujejo svojo prakso, povečujejo razumevanje vsakodnevnega dogajanja in razumevanje okoliščin.

PREGLED SITUACIJE, STANJA

Sreča je v zavedanju možnosti razvoja.

Aleksander Loewen

AR je namenjeno izboljšanju prakse, reševanju praktičnih problemov, vendar se pri tem vedno na novo vzpostavlja povezava s teorijo – predvsem s praktičnimi, subjektivnimi teorijami, na osnovi katerih delujemo.

Pomembno je vedeti, da se praktičnih – subjektivnih teorij, ki najbolj vodijo praktična, vsakodnevna dejanja, običajno ne zavedamo. Subjektivne teorije smo v svojem življenju tako dobro osvojili, da so zdrknile pod prag zavedanja. Omogočajo delovanje brez razmišljanja.

Zato je na začetku AR nujno napraviti pošten pregled situacije, ki ga izmenjamo v dialogu, komunikaciji v dvoje ali v skupini. Le tako namreč dobimo zrcalo – povratno informacijo. Torej, začnemo najprej pri sebi. Mnogo je možnih pristopov, navajamo le nekaj primerov:

Ob koncu tedna si vzemite uro časa in razmislite o dogodkih, ki so se vam vtisnili v spomin.

- Kateri so potekali po vaši oceni ugodno in kateri neugodno?
- Katere neugodne dogodke ste uspeli vsaj deloma razrešiti, kateri pa se vlečejo dalj časa?
- Za vsak izbran neugoden dogodek ocenite svojo motivacijo za razrešitev neugodne situacije od 1 do 10 (1-šibka motivacija, 10-zelo močna).
- Nato izberite med problemskimi situacijami z največjo navedeno motivacijo - tisto, ki bo predmet vaše akcijske raziskave.
- Kaj bi lahko storili za izboljšanje?
- Kaj vam pomaga, npr.: zdrava ambicija, želja po boljšem obvladovanju vsakodnevnih stresov, izboljšanju kompetence, boljšem počutju, premagovanju nezadovoljstva, veselje do skupnega raziskovanja ...?
- Katere so še neraziskane možnosti ?
- Kaj vas ovira - pomanjkanje časa, energije, pomanjkljiva podpora ...?
- Ali vzdušje v vaši instituciji omogoča, spodbuja ali zavira take vrste raziskovanje?
- S kom bi se o tem lahko posvetovali?

Analiza stila pedagoškega dela:

Vodenje, organizacija, ritem dela...?

Katere aktivnosti najraje načrtujem, izvajam in se pri tem počutim uspešnega?

Katere situacije, aktivnosti so mi naporne, mi vzamejo veliko energije?

Kako vodim učence, jim dajem navodila? (Kdaj mi to posebno dobro uspe, kdaj imam težave?)

Kako postavljam učencem omejitve?

Na kakšne načine razrešujem konflikte?

Kako so v tej organizaciji zagotovljene moje potrebe po osebni avtoriteti in samospoštovanju?

Lahko sledite bolj logičnemu algoritmu problemske analize.

IZBOR AKCIJSKO-RAZISKOVALNE TEME, VPRAŠANJA

Pri izboru teme je najbolj pomembna lastna motivacija za reševanje, koliko nam zastavljen cilj dejansko pomeni. Novejše ugotovitve in pristopi poudarjajo, da ni spodbudno, če se na začetku osredotočimo zgolj na probleme. Razmišljanje o neuspehu običajno prebudita slabo počutje ter negativno samopodobo.

Bistveno obeležje AR je, da pri vsakem koraku raziskujemo in iščemo, kje je več pristnih interesov, notranje motivacije, energije. Vsega tega ne najdemo v prevladujočem levo-hemisfernem mišljenju, podkrepljenem z ukazom »Moraš...!«

Ustvarjalnost, nove zamisli, motivacija, občutek identitete izhajajo iz desno-hemisfernega delovanja, ki je izvorna domena AR. Po G. Schiepku je odločilno gibalno sprememb energiziranje, spodbujanje motivacije, saj bomo samo tako našli nove vire rešitev problema. Pri izboru teme AR je bolje, da namesto iz problema izhajamo iz zaželene prihodnosti, da si že na začetku čim bolj nazorno in natančno predstavljamo, kako bo, ko bomo dosegli zaželene spremembe.

Lawrence L. Lippitt je avtor odmevnega pristopa, strategij, s katerimi je v zadnjih desetletjih veliko institucij ter organizacij in šol v Ameriki in Evropi doseglo zaželene konstruktivne premike. Pravi, da vse več ljudi ugotavlja, da lahko vplivajo na svojo bodočnost. Razmišljanje v terminih bodočnosti je kritično pomembno v nestabilnem, hitro se spreminjajočem svetu. Poudarek seveda ni na napovedovanju bodočnosti, temveč gre za razjasnitev - kaj želimo; ter predvsem, kaj lahko?

Vizijo uresničljive bodočnosti so skupno ustvarjali sodelavci posameznih organizacij v enakopravnem soočanju mnenj in osebnih vizij. Upoštevali so tudi pretekle dosežke, vrednote, razvojne trende. Določili so akcijske cilje, načrtovali aktivnosti in strukturo izvajanja. Svojo prihodnost namreč oblikujemo s sedanjo predstavo, ki jo imamo o njej. Če svoje prihodnosti ne načrtamo sami, storijo to drugi namesto nas.

Oblikovanje prihodnosti v okviru pedagoškega dela je veliko bolj učinkovito, če pri tem sodeluje večina ljudi na šoli ali drugi vzgojno-varstveni organizaciji. Pri izboru teme, področja za AR je nujno potrebno izhajati iz situacije na celotni šoli.

[Milan Koželj, Indikatorji v AR](#)

AKCIJSKO-RAZISKOVALNI CILJ

Nobeden veter ne pomaga ladji, ki ne ve za svoj pristan.

Ko natančno opišemo, kaj hočemo, programiramo svoje možgane, da iščejo in opazijo **možnosti za doseg cilja**. Po Schiepku lahko samoorganizirajoče procese **napovedujemo ter nadzorujemo v zelo omejenem obsegu**.

Dobro oblikovani cilji imajo vseeno velik pomen predvsem kot energizatorji.

Lastnosti dobro oblikovanih ciljev:

- Prva lastnost dobro oblikovanega cilja je, da osebi veliko pomeni, da je prepričana, da bo nekaj pomembnega pridobila ... Zato začnemo **odprto, z**

bolj širokim področjem, ki ga nato zožujemo do kratkoročnega uresničljivega cilja: prvega akcijsko-raziskovalnega koraka.

- Le ta mora biti izražen v trdilni obliki in čim bolj čutno-nazorno, v terminih lastne aktivnosti: »Učencem bomo verbalno in neverbalno jasno sporočali ...
- Cilj mora biti kratkoročen, obsežni, visoki cilji niso primerni, npr.: ...izboljšanje vzdušja v razredu, boljša motivacija učencev... Take cilje je potrebno približati, tako da se vprašamo: »Kaj bom lahko najprej storil v zaželeni smeri...?«

Pri oblikovanju ciljev je v pomoč pravo **vprašanje**. Znanstvene ugotovitve o funkcioniranju možganov so potrdile, da iskreno vprašanje, ki ga zastavimo samemu sebi, sproži procese iskanja na nezavedni ravni, ki potekajo nenehno, tudi med spanjem.

Nekaj primerov:

- Kako učence bolj avtentično vključiti v pouk, v načrtovanje, izvajanje in evalvacijo?
- Kako jim omogočiti več prostora za njihovo socialno in čustveno vključevanje, ko bodo lahko razvijali svojo avtonomnost in odgovornost?
- Kako uspešno zaznati in reševati konflikte?
- Kako poskrbeti za ritem dela, kjer bodo v optimalnem razmerju red, struktura ter spontanost, ustvarjalnost?

[Fenko, Križan-Lipnik; Kakovostno raziskovalno vprašanje](#)

POMEN SKUPINE SODELAVCEV

Posameznik, ki išče izhod iz nezadovoljstva, običajno s povečanim naporom in odporom izvaja aktivnosti, ki že prej niso privedle do zaželenega rezultata (npr. učitelj okrepi disciplinske ukrepe ali pa se še bolj spreneveda, da ga nedisciplinarnost ne moti). Pogosta reakcija je tudi zanikanje nezadovoljstva: »Tako pač je, saj nič ne moremo, bom že kako zdržali.« Samim sebi nam je težko priznati, da ne obvladujemo položaja.

Korak iz začaranega kroga je najprej lastna odločitev, da želimo nekaj spremeniti, povezana s spoznanjem, da se v isti organizaciji zagotovo še kdo podobno počuti. Naslednji nujni korak je združevanje v skupino sodelavcev s podobnimi potrebami in cilji, kar je šele predpogoj za konstruktivno spremembo. V taki skupini je potrebno razvijati nov način pogovora.

Miselni model, ki oblikuje dogajanje na naših šolah, določa tudi način pogovora ter za besedami stoječa stereotipna prepričanja (npr.: učitelj je sam kriv, ker ne zna obvladati položaja, si ustvariti avtoritete).

Nov način pogovora pomeni, da izhajamo iz dejanskega dogajanja v razredu in dejanskega lastnega počutja, priznamo tudi negotovost, utrujenost, naveličanost, svoje potrebe in upanja. Če to naredimo v skupini, ki predstavlja kontekst varnosti in zaupanja, pridemo do trenutnega olajšanja, ki pa seveda ni poglobilni cilj tega druženja. Delo v taki skupini moramo ločiti od običajnih prijateljskih druženj. Le ta običajno ne prinesejo izhoda iz ponavljajočih se težavnih situacij. V AR skupini pa takoj na začetku jasno postavimo cilj: doseči zaželene spremembe ter bolj učinkovito in zadovoljivo prakso. Sklenemo dogovor o načinu sestajanja (prostor, čas), okvirnih

pravilih (npr.: pravilo zaupnosti, pravilo aktivnosti) ter okvirni program. Čas moramo dobro strukturirati in uporabiti.

STRUKTURA AKCIJSKO-RAZISKOVALNEGA SREČANJA

Konstruktivna skupina nameni najprej čas negovanju, spoznavanju.

V povezavi z akcijskim raziskovanjem je to pomembno pri odkrivanju subjektivnih teorij in prepričanj.

Predlagam slikovit in učinkovit način, ki izrazito aktivira levo-hemisferno mišljenje: Potrebujete raznobarne vrvi, različne predmete, ki bi lahko bili simboli.

Udeleženka (ki se prej pripravi) predstavi svojo poklicno pot. Izbrana barva vrvi predstavlja življenjsko reko – vije se od rojstva do sedanosti v prihodnost. Na tej reki obleži pomembne dogodke – točke, ki so vplivali na njeno poklicno pot – kdaj si v otroštvu zaželela, da bo učiteljica – kakšne predstave je imela ob tem - osebe, ki so ji bile za vzgled, kaj je najbolj vplivalo nanjo med izobraževanjem, kako je začetek poklicne poti, ovire, kaj ji je bilo v pomoč ... do danes. Za vsako posamezno točko, ki si jo je izbrala na svoji življenjski poti, izbere med različnimi predmeti simbol in ga položi na ustrezno mesto. Z izbranim simbolom zaznamuje tudi točko sedanosti. Najbolj pomembna pa je točka prihodnosti ... kje bo dosegla zaželeno spremembo. Ko stoji na tej točki, naj si čim bolj nazorno predstavlja, kako bo to doživljala.

Ostale sodelavke zbrano opazujejo, spodbujajo jo z vprašanji. Po vaji ji dajo spodbudne, pozitivne povratne informacije o njenih virih, močnih področjih, dosežkih, na katere je lahko ponosna.

Osrednji del skupinskega srečanja namenite analizi konkretne vzgojno-izobraževalne prakse posamezne udeleženke, pridobivanju povratnih informacij, ki bi ji bile v pomoč. Pomembno je, da vse udeleženke dobijo enakovreden delež pozornosti – porazdeljen med posamezna srečanja. Posamezna učiteljica lahko pripravi opis, vprašanje, najbolj priporočljiv pa je video-posnetek. Izpove tudi svoj cilj in kaj pričakuje od sodelavk. Sledijo naj povratna sporočila, ki naj bodo kar najbolj konkretna in spodbudna. Stavki se naj začenjajo npr.:

Pri motivaciji se mi je zdelo posebno učinkovito ...

Zelo dobro vprašanje se mi je zdelo ...

Všeč mi je bilo ...

Po taki skupinski obravnavi dela je priporočljivo napisati še osebno refleksijo, naprimer: Naučila sem se, spoznala sem svoj vzorec, ki bi ga rada spremenila ...

Vzdušje v konstruktivni skupini je samo po sebi motivirajoče.

[Tatjana Verbnik Dobnikar, Vmesna evalvacija](#)

NAČRTOVANJE PRVEGA AR KROGA

Pot, dolga 100 km se začne s prvim korakom.

Hindujski pregovor

Ko že imamo pregled situacije, vprašanje, cilj... načrtujemo prvi korak. Pri tem nam spet pride zelo prav AR skupina, da že takoj na začetku poskušamo preseči svoje ponavljajoče vzorce reagiranja.

Skupinsko analizo lahko izvedete po naslednjem postopku:

- idealno število za tako skupinsko diskusijo je 4 do 8 članov,

- udeleženec v 10 minutah opiše dogodek, oz. področje, ki bi ga želel izboljšati, natančno opiše pregled stanja in tudi vse svoje domneve, kako so dogodki povezani med seboj ter
- opiše, kaj je že do sedaj naredil – uspešne in neuspešne poskuse;
- ostali člani lahko zastavijo 1-2 vprašanji za dodatno razjasnitev.

V drugem delu se oseba umakne iz pogovornega kroga in samo posluša ostale udeležence, ki nizajo svoje izkušnje, poglede, ideje na izpostavljeno temo 10 do 15 minut. V zadnjem delu pa se oseba spet vključi v krog in pove, katere ideje so se ji zdele zanimive, uporabne.

Ta postopek služi aktiviranju čim več možganskih procesov, ki bodo odprli nova vrata, oz. nove možnosti. Globlji, desno-hemisferni procesi potrebujejo več časa. Zato je priporočljivo, da oseba svoje konkretne aktivnosti načrtuje v naslednjih dneh in si vzame nekaj časa za spreminjanje in dopolnjevanje.

Pri načrtovanju konkretnih akcij je potrebno upoštevati vse dejavnike:

KDO

KJE

KDAJ

KAKO

Kako se bo načrtovana aktivnost vklopila v že obstoječo organizacijo, strukturo učno, vzgojnega procesa?

Kakšna je razdelitev vlog in ali se vsi strinjajo?

Potrebno se je vprašati, ali imamo dovolj virov – zunanjih in notranjih, materialnih in nematerialnih. Kje lahko dobimo dodatne vire (izobraževanje, sodelovanje ...)?

V času, ki ga živimo, je izredno pomemben vir uspeha čas: ali smo si pripravljene vzeti dovolj časa - predvsem za refleksijo? Obvezno moramo računati na možne zastoje. Ali smo pripravljene vztrajati, kdo in kaj nam bo pri tem v pomoč? Kako bomo seznanili vse, ki bodo mogoče samo posredno vpleteni, ali pa jih dogajanje zanima? Načrtujemo spremljanje, zbiranje podatkov in tudi zaključek prvega AR kroga – kako bomo izvedli evalvacijo?

SPREMLJANJE, ZBIRANJE PODATKOV

Tudi pri zbiranju podatkov se moramo zavedati pasti utečenih vzorcev delovanja. Velik poudarek je na dokumentaciji šolskega dela, besedilih in evalviranih ocenah, kar na šolah ustvarja svojevrsten pritisk: potrebno je čim več in čim bolj enoznačno, »avtentično« dokumentirati, ker bo to dokaz kvalitetnega dela.

Pri AR pa so pomembni predvsem relevantni podatki, informacije. To so tiste informacije, ki dajo nov uvid v prakso ter odprejo možnosti za spremembe, izboljšanje.

Do takih informacij v vsakodnevni rutinski praksi res ni enostavno priti.

Konstruktivizem nam pove, da ljudje izbiramo vedenje, opazimo samo to, kar potrjuje naše utečene izkušnje, stališča. Zavedati se moramo, da je tudi tovrstno disciplinirano zbiranje podatkov o svojem operativnem delu naporno opravilo. Zato je potrebno na začetku skrbno načrtovati, katere podatke bomo zbirali, kdaj in kako.

Poleg svojega opazovanja nujno potrebujemo dodatnega opazovalca, pogled iz večih

perspektiv, ki ga imenujemo **triangulacija**. Na začetku je priporočljivo skleniti dogovor za medsebojno opazovanje med sodelavci.

Obstaja široka paleta (večinoma kvalitativnih) tehnik:

- dnevno beleženje svojih opažanj – pri tem je potrebno ločiti dejstva od svojih komentarjev
- anekdotski zapisi
- analiza dokumentacije: dnevnikov, vsebin in učil, umetniških izdelkov portfolia
- ...
- anketa z vprašanji odprtega tipa
- voden in polvoden intervju, diskusija
- analiza avdio in video posnetkov
- fotografije (ilustrirajo kritičen moment)
- sociometrični testi (socialni odnosi)
- strukturirani podatki: vprašalniki, opazovalne lestvice, ocenjevalne skale, ček liste specifičnega predvidenega vedenja, projektivne tehnike
- vprašalniki samo, če so nujno potrebni!
- **triangulacija** (največkrat kombinirana iz opazovanja in intervjuja)
- študija primera (primerjalni pogled, publiciranje)
- skupinska diskusija

Poglavitne niso metode, s katerimi smo pridobili statične faktografske informacije, temveč **stalna izmenjava akcije, ravnanja in refleksije**.

Za akcijsko raziskovanje so kvantitativne statistične metode manj primerne, saj so kot mreža, skozi katero se dragocena spoznanja izmuznejo, ostane le groba, statična materija.

Kvalitativno raziskovanje ima že v osnovi vgrajeno **težnjo po celostni, holistični obravnavi raziskovalnih pojavov**. Tej težnji ustrezajo tako številne kvalitativne **tehnike**, ki večinoma temeljijo na komunikaciji med raziskovalci in osebami v raziskovalnih situacijah, kot tudi **induktivna usmerjenost pridobivanja raziskovalnih hipotez**, kar omogoča odprto obravnavo raznovrstnih dogodkov, procesov in struktur, ob kateri hipotez ni mogoče postavljati vnaprej. Procesna značilnost kvalitativne raziskave je njen **sekvenčni razvoj** (študija posameznega primera), prav tako se raziskovalne ugotovitve nanašajo le na posamične, nastale hipoteze in teorije (pravzaprav teoretični preudarki) so podlaga za razumevanje tega primera (idiografski pristop, idiografski izsledki); ni posploševanja, kakršno poznamo pri kvantitativnem raziskovanju (nomotetični pristop).

[Ošlak, Koželj: Načrt zajemanja podatkov](#)

OBDELAVA PODATKOV

Barica Marentič- Požarnik (1991) navaja, da so pomembna predvsem načela in poudarki AR, ki se kažejo v načrtovanju, izboru in uporabi tehnik. Kvantitativne in kvalitativne tehnike se kombinirajo. AR vnaša v raziskavo razumevanje smisla, namene, pričakovanja, interpretacije dogajanja ... s strani tistih, ki so neposredno vpleteni vanj – učiteljev in učencev. Pridobljeni podatki so veljavni predvsem kot sredstvo za razmišljanje, razčiščevanje stališč, spreminjanje hipotez.

Altrichter in Posch (1990) ugotavljata, da podatki niso resničnost, temveč samo skozi določeno perspektivo izbrani sledovi resničnosti. Subjektivnost igra ključno vlogo že pri izboru vprašanj in tehnik opazovanja, katere podatke posameznik zazna ter, seveda, kako jih interpretira. Podatek, ki ga pridobimo bodisi z opazovanjem, video-posnetkom, ali z vprašalnikom, pridobi pomen šele z osvetlitvijo okoliščin in razumevanjem vsakega udeleženca v procesu, ki ga raziskujemo. Različne subjektivne perspektive, kakor tudi statistični podatki, nimajo vrednosti sami po sebi, temveč se morajo potrditi v medsebojnem soočanju, v procesu argumentacije.

Sagadin (1991) navaja, da je osrednja instanca akcijske raziskave dialog oz. diskurz. Diskurz omogoča relativno (in ne več absolutne resnice), ker je vsaka resnica lahko v naslednjem diskurzu presežena. V diskurzu si argumentirano prizadevamo, da bi si zagotovili in utemeljili »orientacijo za ravnanje«.

[Simon Škvor, Primer kvalitativne analize](#)
[Milan Koželj, Šolski plesi](#)

KAZALCI – KAKO BOMO VEDELI, DA SMO USPELI?

Predstavljajte si, da ste že dosegli svoj cilj. Kako boste to vedeli? Uporabite vse čutne kanale: kaj bo vidno, kako se boste počutili, kaj boste slišali, kaj bo takrat drugače?

Kazalci kažejo smer, ali pa da jo je potrebno spremeniti.

EVALVACIJA, REFLEKSIJA PO PRVEM AR KROGU

Evalvacijo po prvem AR krogu bi lahko primerjali s testom: Primerjamo stanje, ki smo ga dosegli z načrtovanim ali zaželenim stanjem oz. s postavljenimi kazalci.

Do sedaj prevladujoči miselni model nas je navajal k temu, da je treba na vsak način doseči zastavljeni cilj (cilj opravičuje sredstva). Vendar tako razmišljanje ni okoljsko. Sistemski in ekološki mislec F. Vester v knjigi Kriza prenaseljenih območij pojasnjuje, da je tako naravnana miselnost 20. stoletja pripeljala do tega, da je naravno ekološko ravnotežje marsikje porušeno. Na poti do cilja so se namreč v imenu brezkompromisnega doseganja zastavljenih ciljev zgodile nenačrtovane stranske posledice, kot so različna onesnaženja, širjenje ozonske luknje, nove bolezni ... Pri evalvaciji moramo zato upoštevati vse razpoložljive podatke. Največ se lahko naučimo iz napak. To so dosežki, ki jih nismo načrtovali. Prav raziskovanje napak pa nas vodi do prikrite strukture delovanja sistema, ki se zgodi avtomatično.

[Pavlina Ošlak, Spremljanje učinkov](#)

[Milan Koželj, Akcijski krog](#)

[Marija Horvat, Osnutek načrta](#)

[Mlinarič, Mikuž Roldo, Delavnica načrtovanja AR](#)

Ključno vprašanje za nov AR krog:

Kaj bomo spremenili, načrtovali drugače, katere dodatne vire bomo uporabili?

Nato sledi NOV AKCIJSKO-RAZISKOVALNI KORAK

ZAKLJUČNA EVALVACIJA

Če smo v procesu AR uspeli aktivirati vire avtonomnega raziskovanja prakse ter avtonomnega ravnanja, potem je ta proces neustavljiv. Kljub temu je koristno narediti zaključek. Sklop metod akcijskega raziskovanja zaključuje sestavljanje opisa, poročila ali komparativne študije primerov.

Z vidika sistemske teorije je poročilo oz. opis lastnega procesa tudi urejanje tega opisa - višji nivo, ki omogoča reorganizacijo, nove povezave v procesih, ki jih opisuje. AR doseže svoj cilji, to je spremembo, če učitelju v opisu uspe orisati svoje lastne ponavljajoče vzorce ravnanja, ki izhajajo iz subjektivnih teorij, iz njenega načina dojemanja učne situacije ter zahtev, ki jih ta situacija postavlja predenj. To pomeni spremembo epistemologije – učenje višjega reda.

Za vnaprej pa sta pomembni dve vprašanji:

- kaj se je spremenilo, kaj smo se naučili
- odločitev za nadaljnjo prakso

[Kajba – Gorjup, Kunaver; Kakovostno raziskovalno vprašanje](#)

LITERATURA:

- ALTRICHTER, H., POSCH, P.: Lehrer erforschen ihren Unterricht, 1990
- BEČAJ, J.: Problem velikih pričakovanj in učiteljeve odgovornosti, Svetovalni center, 1990
- CONNOR, J., SEYMOUR, J.: Spretnosti sporazumevanja in vplivanja, 1996
- KEMMIS, S., Mc. TAGGART, R., MARENTIČ-POŽARNIK B., SKALAR M.: Kako se lotimo akcijskega raziskovanja v šoli, 1991
- KOMLJANC, N.: Inovacijski projekti, zbornik, spletna stran ZRSŠ, 2006
- KOŽELJ, M.: Kulturno-družboslovni vidiki okoljske vzgoje: magistrsko delo, Filozofska fakulteta, Osrednja humanistična knjižnica, Ljubljana, 2001
- KRAMER, M.: Akcijsko-raziskovalni model podpiranja učiteljevega strokovnega in osebnega razvoja, magistrsko delo, FF, Ljubljana, 1996
- LIPPITT, L.: Preferred Futuring, 1998
- MARENTIČ-POŽARNIK, B.: Psihologija učenja in pouka, DZS, Ljubljana, 2000
- SAGADIN, J.: Razprave iz pedagoške metodologije, 1991
- SAGADIN, J.: Pregledno o kvalitativnem empiričnem pedagoškem raziskovanju, SP 2/2001 Ljubljana
- SCHIEPEK, G.: Sinergetika za prakso: spodbujanje samoorganizajočih procesov, članek v zborniku Rogla 2006
- STRITIH, B.: Skupinsko delo v procesu psiho-socialne pomoči: Razvijanje obravnavanega modela in sistemsko-teoretska analiza, doktorska disertacija, FF, Ljubljana, 1992
- VESTER, F.: Kriza prenaseljenih območij, 1993

BIBLIOGRAFIJA STROKOVNIH PRISPEVKOV AR: